

SEYYİD KUTUB VE MÜSLÜMAN KARDEŞLER

Cihangir B. AKSAKAL*

Özet

Seyyid Kutub, 20. Yüzyılda İslamcılığın teorik çerçevesini ortaya koyan en önemli düşünürlerden biridir. Özellikle “cahiliye” ve “Müslüman toplum” kavramlaştırmaları ile kendi döneminin yanı sıra kendisinden sonraki nesiller üzerinde de büyük bir etki ortaya koymuştur. Kutub’un görüşlerinden en çok etkilenenler İslamcı militan gruplar olsa da “ılımlı” İslamcı hareketlerin büyük bölümü de onun mirasının bir kısmına sahip çıkmışlardır. Buna ilaveten, 1950’lilerin başlarında katıldığı ve idam edilerek öldürüldüğü tarihe kadar içinde kalmayı sürdürdüğü Müslüman Kardeşler açısından da Kutub’un özel bir yeri bulunmaktadır. 1970’ler boyunca görüşleri Kardeşlerin özellikle genç nesli üzerinde etkili olmuştur. Kardeşler bir daha Seyyid Kutub gibi bir düşünür çıkaramamıştır. Kutub’un hem Yoldaki İşaretler’i hem de tefsiri Fi Zilal’il Kur’an Kardeşler içinden oldukça geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Bununla birlikte, Kutub’un görüşlerinin önemli bir kısmı, Kardeşlerin kurucusu Hasan el-Benna ile daha sonra gelen Genel Müridlerin düşünce dünyası ile uyuşmamıştır. Ayrıca Kardeşler, özellikle 1980 sonrasında kendisi ile çok farklı ideolojik tutuma sahip seküler partilerle seçim ittifakları kurmuş ve rejim karşısında gittikçe daha ılımlı bir çizgiye oturmuştur. Bunun için rejimi rahatsız etmeyecek ılımlı kişilerin seçilmesine gayret gösterilmiş, yasal bir statü elde edebilmek için şiddete karşı durulmuş, hükümet baskılarına rağmen seçimlere katılım sağlamaya özen gösterilmiştir. Böylece Kutub’un tesiri Kardeşler içinde büyük ölçüde zayıflamıştır. Günümüzde Kardeşler tarafından “şehid” Seyyid Kutub’un anısına büyük saygı duyulmakla birlikte onun mirasının ancak bir bölümü kabullenilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Seyyid Kutub, Müslüman Kardeşler ve İslamcılık.*

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Doktora Programı Öğrencisi, aksakalb@yahoo.com.

SAYYID QUTB AND THE MUSLIM BROTHERHOOD

Abstract

Sayyid Qutb is one of the most important thinkers that demonstrated the theoretical framework of Islamism in the 20th century. He revealed a major influence on his own period and subsequent generations with the conception of himself, especially the “ignorance” and “Muslim community”. Although Islamist militant groups have been most affected by Qutb, the majority of “moderate” Islamist movements have accepted a part of his legacy. In addition, he has a special place in the Muslim Brotherhood, in which he had remained until his death since the beginning of 1950s. His views were particularly effective on the younger generation of the Brothers during the 1970s. The Brothers can never see a thinker like Qutb inside their society. His works, Milestone and Fi Zilal’il Koran, reached a wide audience within the Brothers. However, a significant portion of Qutb’s views was incompatible with the thought of the Brothers founder Hassan al-Banna and coming general Murshid. The Brothers, also, established electoral alliances with secular parties having very different ideological positions in 1980s, and then progressively crossed a more moderate line with regime. The Brothers selected moderate people not to disturb the regime, stayed away from violence in order to obtain a legal status, and tried to ensure participation in the elections despite government pressure. Thus, Qutb’s effect has been greatly weakened inside the Brothers. In spite of a big respect to the memory of “martyred” Sayyid Qutb among the Brothers, only a part of his heritage has been currently accepted by them.

Key Words: *Sayyid Qutb, The Muslim Brotherhood ve Islamism.*

Giriş

Seyyid Kutub’un post-kolonyal dönemde İslamcılığın teorik çerçevesini formüle ettiği çoğu akademisyen, gazeteci ve araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. Gerçekten de Mevdudi’yi (1903-1979) istisna tutarsak, hiçbir İslamcı ideolog hem kendi dönemi ve hem de kendisinden sonra gelen nesiller üzerinde Seyyid Kutub kadar etkili olamamıştır. Kutub’un çalışmaları Arapça orijinalinden Türkçe, Farsça, Malayca, Urduca, İngilizce, Fransızca ve Almanca başta olmak üzere çok sayıda dile çevrilmiştir. Bunun yanı sıra, çok sayıda internet sitesi ya da bloğu Kutub’un çalışmalarını ve bunlar üzerine yapılan değerlendirmeleri yayınlamaktadır. Böylece Kutub’un düşünce dünyasının etkisi bütün dünya Müslümanlarına bir şekilde ulaşmaktadır.

Kutub’un görüşlerinden en çok etkilenenler, İslamcı militan gruplar olmuştur. Kutub’un görüşlerinden ilham alan Mısır’ın Cemaat’ül İslamiye ve Cihad örgütleri 1980’lerin sonu ile 1990’ların başında Hüsnü Mübarek yönetimine karşı şiddet eylemlerinde bulunmuşlardır. Hatta 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Batılı birçok yazar El Kaide’nin önde gelen isimleri ile Kutub’un adını yan yana zikretmişler, Kutub’un Usame Bin Ladin ve diğer El Kaide yöneticilerinin

en önemli düşünce kaynağı olduğunu belirtmişlerdir.¹ Bununla birlikte, şiddet eylemlerini tasvip etmeyen “ılımlı” İslamcı hareketler de Kutub’un mirasına sahip çıkmıştır. Müslüman Kardeşlerin Tunus kolu olarak bilinen Nahda hareketinin lideri Raşid Gannuşi, Kutub’un eserlerini okuyarak düşünce dünyasını geliştirdiğini ifade etmiştir. Sünni Müslümanların yanı sıra Şii İran İslam Cumhuriyeti de Kutub’a özel bir önem vermiş ve Kutub’un bir resmini posta puluna basmıştır.²

Kutub, dünya üzerindeki hemen hemen bütün İslamcı hareketleri şu ya da bu şekilde etkilemiştir. Peki ya 1950’lilerin başlarında katıldığı ve ölene kadar da ayrılmadığı Müslüman Kardeşler içindeki konumu nedir? Kardeşlerin kurucusu Hasan el-Benna’dan sonra en önemli ideoloğu olan Kutub’a karşı zaman içinde nasıl yaklaşmıştır? Görüşleri Kardeşler içinden yetişen nesilleri nasıl etkilemiştir? Bu çalışmanın amacı bu sorulara cevap vererek, Kutub’un Kardeşler içindeki etkisinin ve yerinin ne olduğuna dair tespitlerde bulunmaktır. Kutub’un Kardeşler üzerindeki etkisini ortaya koymanın, 2013 Temmuzunda Mursi’ye karşı yapılan darbe sonrasında ciddi bir siyasi krizle karşı karşıya kalan Müslüman Kardeşlerin bu zor dönemde izleyeceği strateji hakkında önemli ipuçları elde edilmesine katkı sağlayacağını ifade etmek mümkündür.

Bu çerçevede, ilk önce Kutub’un hayatı hakkında kısa bir bilgilendirmede bulunulacak, daha sonra da görüşleri ve etkisi incelenecektir. Üçüncü bölümde ise Kutub’un Müslüman Kardeşlerin düşünce dünyasındaki etkisi ile Kardeşlerin zaman içerisinde geçirdiği ideolojik evrimdeki yeri üzerinde durulacaktır. Böylece Kardeşlerin günümüzde geldiği noktada Kutub’un mirasının ne kadarına sahip çıktığı ile ilerleyen zaman içerisinde Kardeşlerin izleyeceği yolun istikameti üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. SEYYİD KUTUB’UN HAYATI

A. Hayatının İlk Dönemi

Seyyid Kutub, Eylül 1906’da Orta Mısır bölgesinin Asyut eyaletine bağlı Muşa kasabasında doğdu. Büyük bir kasaba olan Muşa, Müslümanlar ile Hıristiyanların iç içe yaşadığı, çoğu ailelerin geçimini sağlayan tarlalarla çevrili bir yerleşim bölgesiydi. Dindar bir ailede yetişen Kutub’un babası, Mustafa Kamil’in Milli Partisi bölge sorumlusu ve parti yayın organının ortaklarındandı. Hafızlık eğitiminin ardından yazıldığı Muşa okulundan 1918’de mezun oldu. 1925 yılında Kahire’de bulunan Dar ül-Ulum’a yazıldı. 1928-1929 yılları arasında Dar ül-Ulum’un Ezher Eğitim Fakültesinin eksikliğini gidermek amacıyla 1872’de kurulan Bilimler Akademisine devam etti. Müslüman Kardeşlerin kurucusu Hasan el-Benna’nın da 1923-1926 yılları arasında aynı akademide eğitim almış olması

¹ John Calvert, *Sayyid Qutb and the Origins of Radical Islamism*, Columbia University Press, August 2010, s: 4-7.

² Olivier Carre, *Mysticism and Politics: A Critical Reading of the Qur’an by Sayyid Qutb*, Radical Muslim Brother, translated by Carol Artigues and revised by W. Shepard, Lieden: E.J. Brill, 2003, s: 9.

her ikisinin önemli bir ortak özelliğidir. 1933 yılında eğitimini tamamlayan Kutub, Maarif Bakanlığının kadrosunda memur olarak çalışmaya başladı.³

1942'den itibaren Kutub şiir ve edebiyat alanında önemli eserlere imza attı.⁴ Mısırlı yazar Mahmud Akkad'ın etkisiyle halkçı yayınlar kaleme aldı. Aynı zamanda şiir ve hikayeler de yazıyordu. Dikenler adlı hikaye kitabı kendi hayat hikayesini anlattığı, buruk bir aşk öyküsünden bahseder. Muhtemelen bu aşk öyküsünden dolayı ömrünün sonuna kadar bekar olarak yaşadı.⁵ Kutub'un şiir ve edebiyatla olan ilişkisine dikkat çeken Yusuf Nada onun hakkında şöyle söylemektedir: "O bir filozoftu ve İslam hakkında çok bilgiliydi, aynı zamanda da şairdi. İslam, felsefe ve şiiri bir araya getirerek saygın 24 kitap yazdı."⁶

1948'de Maarif Bakanlığınca Amerika Birleşik Devletleri'nin eğitim ve öğretim sistemi üzerine araştırmalarda bulunması için bu ülkeye gönderildi. Kutub'u gönderenlerin asıl amacı, Batıyı yakından tanımasını sağlayarak radikal milliyetçiliğini törpülemektir.⁷ Bununla birlikte, Kutub'un ABD tecrübesi Batıya yönelik eleştirilerinin belirginleşmesine ve Müslüman Kardeşlere yakınlaşmasına neden olmuştur. 1951 yılında Mısır'a döndüğünde Amerika'ya karşı yönelttiği eleştirilerini açıkça ifade etmiştir. Irkçılıktan kadın giyimine, kiliseden materyalizme kadar birçok konuda yaptığı gözlemlerden bahseden Kutub, Amerikan toplumunun ahlaki açıdan çok kötü bir durumda olduğunu yazılarında belirtmiştir. Amerika'nın yanı sıra Sovyetleri de eleştirmiş, Sovyetlerin İslam'ın açık ve fütursuz bir düşmanı olduğunu söylemiştir.⁸

B. Müslüman Kardeşlere Katılması ve Tutuklanması

Amerika'dan döndükten kısa bir süre sonra Maarif Bakanlığından istifa etmiştir. Bu dönemde Kardeşlerle temas kurmuş ve Salih Aşmavi vasıtasıyla Kardeşlere üye olmuştur. Albay Cemal Abdül Nasır liderliğindeki Hür Subaylar Hareketinin 1952'de yaptığı askeri darbe sonrasında Kutub, Kardeşlerin yönetim şurası üyeliğine seçilmiş ve tebliğ işlerinden sorumlu kılınmıştır.⁹ Darbenin ilk yılında Kardeşler ile Nasır arasındaki ilişkiler genel olarak iyi gitmiştir. Darbeden sonra bütün siyasi partilerin kapatılmasına rağmen Müslüman Kardeşlere dokunulmamıştır. Çoğunluğu Kardeşler üyesi olan çok sayıda siyasi tutuklu hapis-hanelerden salınmıştır. İskenderiye'nin en büyük bulvarlarından birisine Hasan el-Benna'nın adı verilmiştir. Nasır bununla da kalmamış, el-Benna suikastını gerçekleştirenleri bulmak için bir soruşturma başlatmış ve suikastı yapanlar yargılanmışlardır.¹⁰

3 Gilles Kepel, Peygamber ve Firavun, çev: İsmail Bendiderya, Çizgi Yayınları, İstanbul, 1992, s:44-45.

4 Youssef Aboul-Enein, Militant Islamist Ideology: Understanding Global Threat, Naval Institute Press, New York, 2010, s:123.

5 Kepel, 1992, s:46-47.

6 Yusuf Nada and Douglas Thomson, Inside The Muslim Brotherhood, Metro Publishing, London, 2012, s: 24.

7 Aboul-Enein, a.g.e., s:123

8 Aboul-Enein, a.g.e., s:126

9 Kepel, 1992, s:48.

10 Richard P. Mitchell, The Society of Muslim Brotherhood, Oxford University Press, 1993, s: 106-112.

Bununla birlikte, askeri cunta ile Kardeşlerin arasının bozulması çok uzun sürmemiştir. Devrim Komuta Konseyi, geniş bir örgütlenme ağına sahip Müslüman Kardeşleri en önemli rakibi olarak görmüştür.¹¹ Hükümet Ocak 1954'te Kardeşleri kapattığını ilan etmiş ve Genel Müşrid el-Hudaybi de dahil olmak üzere 430 üyesi tutuklanmıştır. Kardeşlerin kapatılmasında hükümet tarafından düzenlenen özgürlük yürüyüşüne katılmaması, paramiliter yapının ordu içerisinde varlığını sürdürmesi ve üniversitelerde yaşanan karışıklıklar etkili olmuştur. Bunun yanında, Kardeşlerin hükümet şeklinin İslami esaslara göre yeniden yapılandırılması ile ilgili talepleri, askeri cuntada rahatsızlığa neden olmuştur.¹² Böylece Kardeşleri kendi iktidarına karşı bir tehlike olarak gören Nasır'la uzlaşmanın artık mümkün olmadığı Cemiyetin önde gelenleri tarafından anlaşılmıştır.¹³ Kutub ise, Kardeşler için zor yılların başladığı bu dönemde Müslüman Kardeşlerin yayın organının başına getirilmiştir.¹⁴

26 Ekim 1954'te İskenderiye'de yaptığı bir konuşma esnasında Nasır'a silahlı saldırı yapılmış ve Nasır hiç yara almadan bu saldırıdan kurtulmuştur.¹⁵ Suikast girişiminde bulunan Muhammed Abdel-Latif adlı şahıs yakalanmış ve Kardeşlerin gizli paramiliter yapılanmasının üyesi olduğunu itiraf etmiştir.¹⁶ Kardeşler yönetimi suikastı kınadığını ve olayla herhangi bir ilişkilerinin olmadığını açıklamıştır.¹⁷ Bununla birlikte, Kardeşlerin üzerine gitmek için iyi bir fırsat yakalayan Devrim Komuta Konseyi, Cemal Salim, Enver Sedat ve Hüseyin eş-Şa-fi'den oluşan bir mahkeme heyeti oluşturmuştur. Suikast ile açık bir alakalarının olduğuna dair herhangi bir delil bulunamamasına rağmen Genel Müşrid Hasan el-Hudaybi hakkında başta ölüm cezası verilmiş, sonra cezası ömür boyu hapse çevrilmiştir. Genel İrşad Konseyinin 3 üyesine idam ve 7 üyesine ömür boyu hapis cezası verilmiştir. 9 Aralık'ta içlerinde Konsey üyeleri de olan 6 kişi idam edilmiştir.¹⁸

Nasır'a karşı yapılan suikast girişiminden sonra, çoğu Kardeşler üyesi gibi Seyyid Kutub da tutuklanmış ve ağır işkencelere maruz kalmıştır. Mahkumiyetinin bir bölümü Tere zorunlu çalışma kamplarında, bir bölümü de sağlık durumundaki kötüleşme nedeniyle kampların revirinde geçmiştir. Revirde kitap

11 William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev: Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s:341.

12 Mitchell, a.g.e., s: 126-127.

13 Muhammed Zahid, *Muslim Brotherhood and Egypt's Succession Crisis: The Politics of Liberalization and Reform in the Middle East*, I.B.Tauris, s:79.

14 Kepel, 1992, s:49.

15. 9 el ateş edilmesine rağmen, Nasır'ın hiç yara almadan kurtulması, olaya şüpheyle bakılmasına neden olmuştur. Dönemin şartlarında hükümetin suikastı Kardeşlerden tamamen kurtulabilmek için tertiplediğine, genel olarak, inanılmıştır. Hükümet yanlısı yayın organlarının Kardeşler hakkında yaptıkları olumsuz haberler de bu inancı teşvik etmiştir. (Mitchell, a.g.e., s: 151.)

16 Aboul-Enein, a.g.e., s: 118.

17 Barbara Zollner, "Prison Talk: The Muslim Brotherhood's Internal Struggle during Gamel Abdel Nasser's Persecution, 1952 to 1971." *International Journal of Middle East Studies* 349:411-33.

18 Mitchell, a.g.e., s: 151-160.

yazabilmesi için elverişli bir ortam oluşmuş ve ünlü tefsiri “Fi Zilal’il Kur’an” (Kur’an’ın Gölgesinde) ve diğer birkaç eserini yazıp bölümler halinde Kahire’de yayınlatmayı başarmıştır.

C. İdam Edilmesi

Yaklaşık on yıllık bir mahkumiyetin ardından 1964 yılında hapis-hane-den salıverilmiştir. Dışarı çıkar çıkmaz dünyadaki İslamcı hareketleri etkileyen meşhur “Yoldaki İşaretler” (Me’alim fi et-Tarik) kitabını Vehbi Yayınevinden bastırmıştır. Bununla birlikte, 1965 Ağustosunda Müslüman Kardeşlerin yeni bir komplosunu ortaya çıkardığını açıklayan Nasır yönetimi, Kutub’u örgüt yöneticisi olarak yeniden tutuklamıştır. Emniyet güçlerinin açıklamalarına göre, yapılan bütün baskınlarda Yoldaki İşaretler kitabına rastlanmıştır.¹⁹ Rejim, Kutub’un yargılanması esnasında kendine bağlı Vakıflar Bakanlığınca yayınlanan çeşitli yayınlar aracılığıyla onun karalanmasına göz yummuştur. Özellikle Fetva Komisyonu başkanı Abdullatif Sıbki’nin Yoldaki İşaretler hakkında olumsuz yazılarında Kutub’u haricilere benzetmekte ve onun mesajlarının devrime karşı kurulmuş bir komplonun parçası olduğunu iddia etmekteydi. Bu eleştiriler, Kutub ile rejim arasındaki her türlü anlaşma ihtimalini ortadan kaldırdı. Diğer taraftan, Şeyh Sıbki’nin yazıları, Yoldaki İşaretlerin ününü artırmış ve rejim için daha tehlikeli hale getirmişti.²⁰

Bu şartlar altında, Seyyid Kutub ve iki arkadaşı kısa bir mahkeme sürecinden sonra idama mahkum edilmiştir.²¹ İdam kararı üzerine çok sayıdaki Arap lider, işlerin daha kötüye gitmesinden endişe ederek, Nasır’dan idamın sürgüne veya ömür boyu hapse çevrilmesini istemiştir. Bunun üzerine Kutub’un kız kardeşi de dahil birçok kimse Kutub’un yanına gelerek başka bir Arap ülkesine gitmesi için onu ikna etmeye çalışmışlardır. Kutub ise “*beni idam ederlerse sözlerim daha anlamlı hale gelir*” diyerek, yapılan teklifleri reddetmiştir. Böylece Şubat 1966’da Kutub’un idamı asılmak suretiyle infaz edilmiştir.²² Gerçekten de kendisinin söylediği gibi ölümü onun görüşlerinin etkisini arttırmış, Yoldaki İşaretler başta olmak üzere bütün kitapları dünya üzerinde var olan bütün İslamcı hareketler için temel başucu kaynakları haline gelmiştir.

19 Kepel, 1992., s:44-45.

20 Kepel, 1992., s:76-78.

21 Kepel, 1992., s:45.

22 Aboul-Enein, a.g.e., s: 127.

2. KUTUB'UN GÖRÜŞLERİ VE ETKİSİ

1954 yılında tutuklanan Kutub, özellikle hapisanenin revirinde kitap çalışmalarına devam etmiştir. 1964 yılında hapisaneden çıktıktan sonra yayımlatmayı başardığı “Yoldaki İşaretler” (Me’alim fi et-Tarik) kitabının yeri ayrıdır. On üç bölümden oluşan eserin, en az dört bölümü Fi Zilal’i Kur’an’dan alınmış olup, Kur’an tefsiri için yazılmıştır. Ağır hapisane koşullarında kaleme aldığı bu kitapta “cahiliye” toplumu kavramına dikkat çekmiş ve bu kavramı şu şekilde tarif etmiştir: “... kendini inanç, fikir, ibadet hakkındaki görüşler ve yasak düzenlemeler düzleminde yalnızca Allah’a teslimiyete adamayan her toplum cahili bir toplumdur. Bu açıklamaya göre, şuan yeryüzünde var olan tüm toplumlar cahilidir... güya Müslüman olarak isimlendirilen toplumlar da cahilidir. Onları burada Allah’tan başkasını ilah olarak kabul edindikleri ve ona tapındıkları için değil, yaşam şekillerini Allah’a teslimiyet üzerine temellendirmedikleri için cahili olarak sınıflandırıyoruz.”²³

Cahili toplumu bu şekilde tanımlayan Kutub, Müslüman toplumu kurmadan önce insanların kalplerini Allah’tan başkasına kulluk etmekten alıkoymanın önemine işaret etmektedir. Zira ona göre Müslüman toplumun en önemli özelliği, Allah’tan başkasına kulluk etmemesi ve Allah’ın hükümlerinden başkasına boyun eğmemesidir. “Allah’ın ayetlerine göre hüküm vermeyenler, bir yandan Allah’ın ilahlığını ve ilahlığının niteliklerini reddetmekte, diğer yandan da ilahlık hakkını ve ilahlığın niteliklerini kendisine mal etmeye kalkışmaktadır.” Kur’an’ın “Kim Allah’ın indirdiği ayetlere göre hüküm vermez ise onlar kafirlerin ta kendileridir” hükmünün tevili edilemeyeceğini, bu hükmü tevili çabalarının ayeti çarpitmaktan başka bir şey olamayacağını ekler.²⁴ Bu nedenle, “...yalnızca inançları ve kavramları, ibadetleri ve yasaları Allah’tan başkasının hakimiyetinden arındırılmış bir grup Müslüman bir toplum oluşturmayı başarabilir. İslami hayat sürmek isteyen herkes otomatik olarak bu topluma dahil olacaktır ve inançları, ibadetleri ve uyguladığı yasalar, yalnızca Allah’ın izin verdiği şekli alacak şekilde temizlenecektir.”²⁵

Kutub, cahili toplumun Müslüman toplumun içinde eriyip gidebileceğini, barış ya da savaş yapabileceğini belirtir. Ona göre, cahili toplum geçmişten gelen örneklerle bakılınca Müslüman toplumla savaşı tercih edecektir. Bu durum Hz. Nuh’tan Hz. Muhammed’e kadar hep böyle gerçekleşmiştir. Bu yüzden, “Müslüman bir toplumun cahiliye toplumuyla mücadele edecek yeterli güce sahip olmadan kurulmasının ya da varlığını sürdürmesinin mümkün olmadığı açıktır. Bu güç tüm alanlarda sağlanmalıdır; yani iman ve bağlam gücüne, eğitim ve ahlak gücüne, bir toplumu organize etme ve sürekliliğini sağlama gücüne ve fiziksel

23 Seyyid Kutub, Yoldaki İşaretler, Çev: Murat Hazine, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013, s:89-92.

24 Kur’an’dan Maide Suresi 44. Ayetin tefsirini yaparak bu sonuca varır. Seyyid Kutub, Fi Zilali’i Kur’an Tefsiri, Çev. H. Şengüler, B. Karlığa, E.Saraç, Birleşik Yayıncılık, 2012, 4. Cilt, s: 257.

25 Kutub, 2013, s: 88.

güce sahip olmalıdır.” Kutub, cahiliye toplumunu yenme gücüne sahip olmasa da Müslüman toplumun en azından saldırılara dayanma kabiliyetine sahip olması gerektiğini vurgular.

“Allah’ın hakimiyetini kurmak, insanın hükmüne son vermek, egemenliği gaspçılardan alarak Allah’a döndürmek, Şeriatın uygulanmasını sağlayarak insan yapımı kanunların yürürlükten kaldırılmasını sağlamak, yalnızca tebliğle başarılabilir bir şey” olmadığını belirten Kutub, tebliğden aşamasından sonra “cihad”ın geldiğini vurgular. Ona göre, İslami cihadı yalnızca anavatan savunması olarak görmek yanlıştır. *“İslami bilinç için kabul edilebilir olan; kendi inancı, bu inanç tarafından tanımlanan yaşam biçimi ve bu yaşam biçimine uygun yaşayan bir toplumdur. Anavatan toprağının kendisi ne bir değere ne de ağırlığa sahiptir. İslami bakış açısında, bu toprağın başarabileceği tek şey, bu topraklar üzerinde Allah’ın hakimiyeti kurulduğu için ve Allah’ın yolu izlendiği için, bu inancın bir kalesi olmaktır. Böyle bir durumda ‘İslam topraklarını’ savunmak İslami inançları, İslami yaşam biçimini ve İslam toplumunu savunmak anlamına gelir.”*²⁶

Müslümanların da içinde bulunduğu yeryüzündeki bütün toplumları “cahiliye” olarak tanımlayan Kutub, düzenin tamamen bozuk olduğuna inanıyordu. Düzenin değişimini, Müslüman toplumun kuruluşuna ve Allah’ın hâkimiyeti için yapılacak İslami cihada bağlıyordu. Müslüman dünyayı etkisi altına alan çeşitli siyasi düzenlere karşı İslam’ı sistematik bir ideoloji marifetiyle anlatan Kutub, İslam’ın bireysel olarak yaşanamayacağını, İslam’ın tam anlamıyla uygulanabilmesi için siyaset, toplum ve ekonomiye yön veren ve İslam devleti olarak adlandırılan bir düzenin gerekliliğine işaret ediyordu. Müslümanların içinde bulunduğu bu kötü durumdan kurtulabilmek için İlahi hakikate sarılmaları gerektiğini vurguluyordu. Kur’an’ın prensiplerine tam anlamıyla bağlı olan bir Müslüman toplumunun düşmanlarına üstünlük sağlayacağını ve insanlığı yeni bir refah, barış ve ruhi tatmine ulaştıracağını belirtiyordu.²⁷

Hemen hemen bütün İslamcı grup ya da örgütler Seyyid Kutub’un bu görüşlerinden şu ya da bu şekilde etkilenmişlerdir. Ancak Kutub’un görüşlerinden en çok etkilenenler, İslamcı militan guruplar olmuştur. İslamcı militanlar, seküler bürokratik-otoriter rejimlere karşı silahlı şiddet eylemlerini de içeren bir mücadeleye girişebilmelerine imkan sağlayan düşünce alt yapısına Kutub’un düşüncelerini yorumlayarak ulaştılar. 1980’lerle birlikte bazı İslamcı guruplar “uzak düşman” olarak niteledikleri Batılı güçlerden ziyade “yakın düşman” olarak gördükleri otoriter rejimlerle mücadele etmek gerektiğini belirtmeye başladılar. Mervan Hadid ve Suriyeli Müslüman Kardeşler, Kutub’un cihad hakkındaki düşüncelerinden etkilenerek “Alevi ağırlıklı Baas rejimi” ile mücadeleye giriştiler. Kutub’un görüşlerinden ilham alan Mısır’ın Cemaat’ül İslamiye ve Cihad ör-

²⁶ Kutub, 2013, s:79.

²⁷ Calvert, a.g.e., s:4

gütleri 1980'lerin sonu ile 1990'ların başında Hüsnü Mübarek yönetimine karşı şiddet eylemlerinde bulundular. Hatta 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Batılı birçok yazar El Kaide'nin önde gelen isimleri ile Kutub'un adını yan yana zikrettiler. Kutub'un Usame Bin Ladin ve diğer El Kaide yöneticilerinin en önemli düşünce kaynağı olduğunu belirttiler.²⁸

İslamcı militan grupların dışında, "ılımlı" İslamcı hareket ve partilerden de Kutub'un mirasına sahip çıkanlar olmuştur. Müslüman Kardeşlerin Tunus kolu olarak bilinen Nahda hareketinin lideri Raşid Gannuşi, 1960'larda İslamcılığı benimsedikten sonra kendini özellikle Kutub'un eserlerini okumaya verdiğiinden bahseder.²⁹ Muhafazakar Tevhid ve İslah Partisinden Fas'lı siyasetçi Abdullah Benkirane Kutub'un Yoldaki İşaretleri'nin kendi düşünce dünyasındaki etkisini şöyle ifade eder: "Onun sayesinde anlamaya başladım. Hayatımı tamamen değiştirdi."³⁰ Moro İslami Kurtuluş Cephesinin lideri ve ideoloğu olan Şeyh Selamet Haşim, kendi anavatanları olan Bangsamora'da İslam devriminin tohumlarını atmak konusunda Kutub'dan ilham aldığını belirtmektedir.³¹ Cezayir İslami Kurtuluş Cephesinin önde gelen sözcülerinden Ali İbn Hac, Kutub'un görüşlerini ilahi yönetimin zorunluluğunu anlatmak için kullandığını söylemektedir.³² Buna ilaveten, Şiiler arasında da etkisini gösteren Kutub'un 1966 yargılamaları sırasında çekilmiş bir resmi, 1984 yılında İslam devrimine yaptığı katkılardan dolayı İran İslam Cumhuriyeti tarafından posta puluna basılmıştır.³³

Seyyid Kutub'un etkilediği çok sayıda İslamcı hareketin yanı sıra, Kutub'un fikirlerini temel alan bir Kutubcu akım da ortaya çıkmıştır. Kutubcu akımın 1960'lı yıllarda içinde bulunduğu zor şartlar ve 1970'li yıllarda Müslüman Kardeşler başta olmak üzere faaliyet gösteren birçok İslamcı hareketin yoğunluğu sebebiyle, bu akım faaliyet için yeterli fırsat ve uygun ortam bulamamıştır. Seyyid Kutub'un teşkilatlandığı üyelere bir kısmının liderlik yaptığı bu akımın mensupları, Sedat'ın devlet başkanlığının ilk döneminde serbest bırakılmışlardır. Ancak görünüşte etkisi az, nüfuzu zayıf ve eleman sayısı açısından sınırlı bir akım olarak günümüzde de varlığını devam ettirmektedir.³⁴

Kutubcu akım Seyyid Kutub'un görüşlerini benimsemeleri nedeniyle faaliyetlerini bilhassa siyasi çalışmalardan uzak bir şekilde sürdürmektedir. Rejimi ilgilendiren çeşitli olaylar ve değişiklikler karşısında duyarlılık göstermesi

28 Calvert, a.g.e., s: 4-7.

29 François Burgat and William Dowel, The Islamic Movement in North Africa, new edition, Austin: Center for Middle East Studies, University of Texas at Austin, 1997, s:64.

30Burgat, a.g.e., s: 94.

31 Francisco Cruz Jr., Morojihad and the Islamic Vision of Ustadz Salamt Hashim: Understanding MILF's Politico-Religious Ideology, Philiphine Institute for Political Violence and Terrorism, Paper Series, August 2008, s:3-4.

32 S.A. Arjomand, The Turban of the Crown: The Islamic Revolution in Iran, Oxford University Press, 1988, s: 97.

33 Carre, a.g.e., s: 9.

34 Salih el-Verdani, Mısır'da İslami Akımlar I-II , çev: H.Açar-Ş.Duman-S.Turan, Fecr Yayınları, Ankara, 2011, s:83.

beklentisine rağmen içine kapalı bir tarzda dikkatlerden uzak kalmaya devam etmektedir. Başka bir deyişle, Kutubcu akım, Müslüman Kardeşler gibi kendine has bir varlığı, teşkilatı ve bağımsız kuruluşları olmayan, fikri bir hareket olarak varlığını sürdürmektedir.³⁵

Kutubcu akımın en bilinen şahsiyeti Seyyid Kutub'un da kardeşi olan Prof. Dr. Muhammed Kutub'dur. Seyyid Kutub'un eserlerinin redaksiyonu ve çoğaltılması büyük ölçüde 1980 ve 1990'lı yıllarda Muhammed Kutub tarafından yapılmıştır.³⁶ 1972 yılında hapisneden serbest bırakıldıktan sonra, Suudi Arabistan'da yaşamaya başlayan Muhammed Kutub, 1975'te Müslüman Kardeşlerin Lübnan kolunun yayın organı "eş-Şehab"a uzun bir mektup yazmış ve kardeşinin görüşlerini savunmuştur. Ona göre, Seyyid Kutub'un görüşleri toplumu kesinlikle tekfir etmemektedir. Yazdığı bu mektupta Seyyid Kutub'un kendisine defalarca "biz yargılayıcı değil, davet ediciyiz; yaptığımız şey hüküm vermek değil, tebliğ etmektir." dediğini vurgular. Mektubun oluşturduğu etki sonrasında, Kutub'un eserlerini yorum ve açıklama yolunda çok sayıda eser kaleme alınmıştır.³⁷ Çok sayıda kitabı bulunan ve İslam dünyasının tanınmış düşünürleri arasında sayılan Muhammed Kutub 4 Nisan 2014 tarihinde Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde ölmüştür.

3. KUTUB'UN MÜSLÜMAN KARDEŞLER İÇİNDEKİ YERİ

Müslüman Kardeşler Cemiyeti, bir ilkokul öğretmeni olan Hasan el-Benna tarafından 1928 yılında Mısır'ın İsmailiye şehrinde kurulmuştur. 1932 yılına kadar İsmailiye'de kalan el-Benna, harekete ivme kazandırmak amacıyla Cemiyetin merkezini Kahire'ye taşımıştır. Böylece küçük kardeşi Abdurrahman el-Benna'nın kurduğu "İslam Kültürü Derneği" de Müslüman Kardeşlerin içine dahil olmuştur.³⁸ Cemiyetin Kahire'ye taşınması ile birlikte üye sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir. 1930 yılında 5 olan büro sayısı, 1932'de 15 ve 1938'de 300'e yükselmiştir.³⁹ Zaman içerisinde Mısır'daki en büyük muhalif hareket haline gelen Kardeşler, günümüzde birçok ülkedeki kolları ile İslamcı hareketler arasında özel bir yere ve öneme sahiptir.

1930 ve 1940'lı yılların Mısır şartlarında geniş bir örgütlenme ağına sahip böyle büyük bir siyasi hareketi kurmayı başaran Hasan el-Benna'nın asıl amacı Şeriata uygun bir modernleşmeyle Mısır'ın gelişmesidir.⁴⁰ Afgani ve Abduh gibi selefi bir bakış açısı benimserken, bir dönem Hasafiye Tarikatının müntesiplerinden olması münasebetiyle Tasavvuf geleneğini de dışlamamaktadır. Reşid Rıza'nın fikirlerinden oldukça etkilenen el-Benna kapsayıcı ve eylemci bir İslam

35el-Verdani, a.g.e.,s:84.

36 Giles Kepel, The War for Muslim Minds – Islam and the West, Harvard University Press, 2004, s: 175-176.

37Kepel, 1992, s:79-87.

38Mitchell, a.g.e.,s: 9-10.

39Mitchell, a.g.e.,s: 328.

40 M.E. Yapp, The Near East Since The First World War, Longman, Second Edition, England, 1996, s:64.

için çağrıda bulunmaktadır. Hasan el-Benna'nın bu çağrısı genel olarak şiddetten uzak bir nitelik taşımaktadır. El-Benna, Müslüman Kardeşlerin, şiddetin derinliğine dalmadan neticeleri tarttığını ve şiddetin nereye varabileceğini bildiğini belirtir. Bir cemaatin, birlik ve beraberliğini sağlamadan, bilek ve silah gücüne başvurduğunda yok olacağına inanır.⁴¹ Bu nedenle, güçlü olmanın ve kuvvetin önemine işaret etmekle birlikte, şiddetten olabildiğince kaçınmanın gerekliliğine olan inancını ortaya koyar.

Mitchell, Müslüman Kardeşlerin nihai hedefinin bir İslam Devletinden çok bir "İslami Düzen" (nizam-ı İslami) oluşturmak olduğunu öne sürmüştür. Mitchell, el-Benna'ya atfedilen ve Kardeşler liderliğinde onun yerini alan Hasan el-Hudaybi tarafından ve derneğin önde gelen bazı üyelerinin yazılarında ifade edilen bir görüşü inceler. Buna göre, o sırada Mısır'ın mevcut anayasal ve yasal çerçevesi reformdan geçirilirse, Mısır devleti İslam'ın gerektirdiği koşulları karşılayacaktır. Mitchell bu noktada şu sonucu çıkarır: "*Bir Müslüman Devlet'in kesin yapısı Kardeşler için yakıcı bir sorun değildir.*"⁴² Ayubi de el-Benna'nın algılayışında İslam Devletinin arzulanan İslami düzenin önemli bir unsuru olduğunu belirtmekle birlikte, Kardeşlerin henüz siyaset konusunda kendi ayrıntılı görüşünü oluşturmadığını ifade eder. Kardeşlerin liderlerinin muhtemelen siyasi iktidara ulaşmayı yakın bir olanak olarak görmediklerini ekler. Hareketin kurulduğu ve geliştiği daha erken aşamada, ahlaki reform (islah el-nefis) ile İslami bir yaklaşım ve yöntemin (minhac İslami) kabul edilmesi görevlerinin, dönemin şartlarına daha uygun olduğunu iddia eder.⁴³ El-Verdani de bu duruma işaret ederek, el-Benna'nın risalelerinde açıkça ortaya konmuş bir devlet fikrine rastlanmadığını belirtir.⁴⁴

El-Benna, düzenin ıslahı yönündeki vurgusunun yanı sıra, yaşadığı dönemde İngiliz işgali altında bulunan Mısır'ın içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar üzerine de kafa yormuştur. Batı kültürünün olumsuz etkileri, Siyonizm ve Batı Sömürgeciliği ile mücadele edilmesi üzerine kendini adamıştır. El-Benna'nın 1949'da öldürülmesinden sonra Kardeşlere katılan Seyyid Kutub da Batı hegemonyasının Müslümanlar üzerindeki etkisi ile mücadelede el-Benna'nın yolundan gitmiştir. Bununla birlikte, Kutub Müslümanları kendi ülkelere yoldan çıkmış siyasi ve kültürel kurumları ile de mücadeleye de teşvik etmiştir. Müslümanların seküler rejimler yerine Şeriatın öngördüğü İslami düzeni getirmeleri gerektiğinin üzerinde durmuştur. Mısır'da ve bütün dünyada yaşayan Müslümanları bu amaç uğrunda birleşmeye davet etmiştir.⁴⁵ Kutub ile Müslüman Kardeşlerin kurucusu arasındaki en önemli fark işte burada ortaya çıkmaktadır. Müslümanların da içinde bulunduğu yeryüzündeki bütün toplumları "cahiliye"

41 Hasan el-Benna, Risaleler, Çev: Mehmet Akbaş, Recep Songül, Mehmet Eren, Ahmet Akbaş, Nidan Yayıncılık, İstanbul, 2013, s: 313.

42 Mitchell, a.g.e., 235.

43 Nazih Ayubi, Arap Dünyasında Din ve Siyaset, çev: Yavuz Alogan, Cep Kitapları, 1993, İstanbul, s:149.

44 El-Verdani, a.g.e.,s:31.

45 Calvert, a.g.e., s: 1.

olarak tanımlayan Kutub, düzenin tamamen bozuk olduğuna inanıyordu. El-Benna ve ondan sonraki Genel Müşid el-Hudaybi ise, Kutub'un görüşlerinin tersine, düzenin tamamıyla bozulmadığını belirtiyor, onu ıslah etmeye yönelik çalışmalara devam edilmesi gerektiğini söylüyorlardı.⁴⁶ Başka bir ifadeyle, Kutub bir "devrim"i işaret ederken, Kardeşlerin üst yönetimi düzenin "ıslah"ını ön plana alıyordu.⁴⁷

Bu nedenle, Yoldaki İşaretler'e karşı Kardeşlerin içinden gösterilen ilk tepki Genel Müşid Hasan el-Hudaybi'den geldi. Mevdu'di'nin "Kur'anda Dört Terim"ini eleştiren "Davetçiyiz Yargılayıcı Değil" kitabında, kitap dikkatli okunduğunda, Kutub'un Yoldaki İşaretleri'nde geçen bazı ifadelerin izlerine rastlanmaktadır. Kutub'un dolaylı olarak eleştirildiği bu kitap da Yoldaki İşaretler gibi, Kardeşlerin 1965 tutuklamalarından sonra hapishanede yazılmıştır. Kardeşler üyelerinin gördükleri işkenceler, en genç tutukluların zihninde bile tekfir inancına neden olmuştur. Onlara göre, işkenceci memurlar ve emir aldıkları üstleri Müslüman olamazlardı. El-Hudaybi, kitabını böyle düşünen Müslüman gençlerin daha ölçülü ve mutedil davranmaları için yazmıştır.⁴⁸

El-Hudaybi'ye göre, Kardeşlerin görevi, içinde yaşadığı topluma İslam'ı tebliğ etmektir. Toplumunu tamamen "cahiliye" olarak tanımlamayan el-Hudaybi, toplumun büyük çoğunluğunun "cehl" üzerinde olduğunu kabul ediyordu.⁴⁹ Aslında Cahiliye ve cehl kelimelerinin her ikisi de aynı kökten geliyordu. Cahiliye kelimesi İslam'ın ilk dönemlerindeki anlamı da düşünüldüğünde Müslümanlar arasında daha derin bir anlam taşıyordu. Cehl ise, sırf tebliğ ve öğütlerle giderilebilecek "bilgisizlikten" başka bir şey değildi. Bu çerçevede, Müslüman olmak için kelime-i şhadetin yeterli olduğunu belirten el-Hudaybi, sırf günahkar oluşlarından dolayı bazı Müslümanlara kafir denemeyeceğinin üzerinde duruyordu.⁵⁰

Hudaybi'nin görüşleri üzerine, Kardeşlerin yaşlı üyelerinin bir kısmı Kutub'un "Fi Zilal'il Kur'an" tefsirine ilgi gösterdiler. Kutub'un kardeşi Muhammed Kutub ise Kardeşlerin Lübnan kolunun yayın organı "eş-Şehab"a uzun bir mektup yazmış ve kardeşinin görüşlerini savunmuştur. Mektubun bir bölümünde Muhammed Kutub şöyle yazıyordu: "*Onun yazılarında, esasen Kardeşlerin görevinin temel dayanak ve kaynağını teşkil eden Kur'an ve sünnete aykırı hiçbir ifade yoktur. Aynı şekilde, onun eserlerinde, Kardeşlerin kurucusu şehid İmam Hasan el-Benna'nın görüşleriyle, özellikle onun "Risale't-il Ta'lim" tefsiriyle çelişen bir taraf bulamazsınız.*" Ayrıca bu mektupta Seyyid Kutub'un kendisine defalarca "*biz yargılayıcı değil, davet ediciyiz; yaptığımız şey hüküm vermek de-*

46 el-Verdani, a.g.e.,s:45.

47 Aboul-Enein, a.g.e., s:127

48 Kepel, 1992, s:78-79.

49 Hasan el-Hudaybi, Davetçiyiz Yargılayıcı Değil/ İslam Dünyasında İnanç Sorunları, Çev: M. Beşir Eryarsoy, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2002.

50 Kepel, 1992, s:79.

ğil, tebliğ etmektir.” dediğini vurgular.⁵¹

Mektubun oluşturduğu etki sonrasında, Kutub’un eserlerini yorum ve açıklama yolunda çok sayıda yazı kaleme alınmıştır. İslahatçı gruptan İslamcı yazarlar, en aşırı devrimci akımların Seyyid Kutub’tan etkilendiğini kabul etmekle birlikte bu durumun Kutub’un eserlerinin yeterince tetkik edilip anlaşılammamasından kaynaklandığını iddia etmişlerdir.⁵² Bu noktada, Kutub’un eserleri hakkında yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmak adına yapılan en önemli çalışmalardan biri Kardeşlerin Ürdün koluna üye olan Yusuf Azam’ın çalışmasıdır. 1980 yılında Beyrut’ta yayımlanan bu çalışmasında Azam, Kutub’un “cahiliye” kavramının tekfir içermediğini belirtmektedir. Ona göre cahiliyet ve tekfir kavramlarını birbirine karıştırmamak ve farklı olduklarını kabul etmek gerekir. Bunun yanında, Kutub’un her söylediğinin doğru olmadığını, özellikle Müslümanların yaşadığı ülkeleri “dar’ul İslam” olarak görmemesinin kabul edilebilir olmadığını belirtir. Ona göre, Kutub’un bu görüşü, Nasır rejiminin insanlık dışı hapishanelerinde kaynaklanıyordu. Kutub bu hapishanelerde çok ağır işkencelere maruz kalmış ve kitabını bu şartlar altında yazmıştı. Bu sebeple, Kutub’un eserlerindeki kelime ve cümleleri aynen alıp kabul etmenin doğru olmayacağını ifade eder.⁵³

Eserlerinin ayrıntılı tahlilinin yanı sıra, 1970’ler Kutub’un “gerçek” ve “sahte” Müslümanlar hakkındaki görüşlerinin Müslüman Kardeşlerin özellikle genç nesli üzerinde etkili olduğu yıllardı. Şehid Seyyid Kutub’un mirası Kardeşler üyelerinin büyük bölümü üzerindeki derin tesirini 1970’lerin sonuna kadar sürdürdü. Bununla birlikte, el-Hudaybi’den sonra gelen Genel Mürşid Tilmisani 1980’li yıllarda siyasal katılıma büyük önem vermeye başladı ve Kardeşler ile çok farklı ideolojik tutuma sahip seküler partilerle seçim ittifakları kurdu. Bu yeni dönemde, daha önce düşman olarak görülen Nasırcılar ya da komünistlerle işbirliğine giden Tilmisani, Kardeşlerin toplum ve elitler nezdindeki imajını normalleştirebilmek için “dini” gayelerden çok daha kapsayıcı “milli” gayeler etrafında toplanılmasını destekledi. Bu yeni strateji, parlamentoya giren 8 Kardeşler üyesinin tutumlarında da kendini hissettirdi. Kardeşlerin milletvekilleri ılımlı fakat önemli bir profesyonellik gösterdiler. Seküler siyasal elitlerin beklentilerinin aksine, bu milletvekilleri dini retoriktense kendi seçmenlerinin sosyo-ekonomik meseleleri üzerinde durdular.⁵⁴

1990 ve 2000’li yıllar boyunca da Müslüman Kardeşler, rejim karşısında gittikçe daha ılımlı ve rejimle iyi geçinmeye çalışan bir çizgiye oturmaya çalıştı. Bunun için rejimi rahatsız etmeyecek ılımlı kişilerin seçilmesine gayret gösterildi, yasal bir statü elde edebilmek için şiddete karşı duruldu, hükümet baskılarına

51 Kepel, 1992, s:79-83.

52 Kepel, 1992, s:84.

53 Kepel, 1992, s:85-86.

54 Hesham Al Awadi, In Pursuit of Legitimacy: The Muslim Brothers and Mubarek, I.B.Tauris, January 2005, s: 80-82.

rağmen seçimlere katılım sağlamaya özen gösterildi. İslam'ın toplum açısından önemine vurgu yapılırken, devletle olan ilişkilerde “ılımlı İslamcılık” olarak nitelendirilen ve radikal gruplardan farklı olarak şiddete karşı çıkan bir hareket programı benimsendi. Kardeşler, zaman içerisinde modern demokrasilerin gözde kavramlarından sivil toplum, eşitlik ve insan haklarını kullanmaya başladılar, kendi programlarını ve muhalefetlerini bu kavramlarla ifade ettiler.⁵⁵

Tunus'ta başlayan Arap Baharı, Kardeşler için de yeni bir dönemin başlangıcıydı. Kardeşler, Tahrir meydanındaki gösterilerin ilk günlerinde olaylara karşı biraz mesafeli davranmasına rağmen, daha sonraki süreçte Hüsnü Mübarek yönetimine yönelik protesto ve isyan dalgasını destekledi. Kardeşlerin katılımı ile birlikte Tahrir Meydanında toplanan göstericilerin sayısında çok ciddi bir artış meydana geldi. 11 Şubat 2011'de Mübarek'in başkanlıktan çekilme kararı almasında, Kardeşlerin protestoculara verdiği desteğin çok önemli katkısı oldu.⁵⁶ Mübarek yönetiminin son bulmasının ardından 28 Kasım'dan 11 Ocak'a kadar devam eden Parlamento seçimlerine Müslüman Kardeşler Hürriyet ve Adalet Partisi (HAP) adı altında katıldı. HAP, içerisinde sosyalist ve liberal partilerin olduğu 10 parti ile birlikte kurduğu Mısır İçin Demokratik İttifak ile oyların %37,5'ini alarak açık bir seçim zaferi kazandı. Buna ilaveten, Kardeşlerin adayı Muhammed Mursi, Haziran 2012'de yapılan seçimi kazanarak Mısır'ın 5. Cumhurbaşkanı oldu.

Mursi, göreve başlamasından itibaren daha bir yıl geçmişken, ülkede çıkan karışıklık ve gösterileri bahane eden Ordu tarafından devrildi. Mısır yönetimi tarafından terörist ilan edilen Kardeşlerin üst yönetimi tutuklandı ve büyük bir bölümü hakkında idam kararı verildi. Darbeyi yapan Milli Savunma Bakanı General Sisi, ülkenin 6. Cumhurbaşkanı olarak seçildi. Sisi yönetimi Kardeşlerin gerek Mısır içindeki örgütlenmesine gerekse de uluslararası bağlantılarına zarar verebilmek için yoğun bir baskı uygulamayı günümüzde de sürdürmektedir. Hükümete yakın yayın organları tarafından bazı terör eylemlerini yapmakla suçlanmalarına rağmen, Kardeşler kendi yayın organlarından şiddete karşı duruşlarını devam ettirdiklerini ve insan haklarına saygılı demokratik bir yönetim için mücadelede bulduklarını belirtmektedir.

Günümüze kadar gelen yaklaşık 90 yıllık tarihi tecrübesi içerisinde Müslüman Kardeşlerin üst yönetimi tarafından Seyyid Kutub'a karşı doğrudan bir eleştiri getirilmemiştir. Şehid'in ardından konuşmanın yersiz olduğu genel olarak kabul görmüştür. Gerçekte Müslüman Kardeşler bir daha Seyyid Kutub gibi bir düşünür çıkarmamıştır. Kutub'un hem Yoldaki İşaretler'i hem de tefsiri Fi Zilal'il Kur'an'ı Kardeşler içinden oldukça geniş bir okuyucu kitlesine ulaştırmıştır.⁵⁷ Bununla birlikte, Kardeşler zaman içerisinde Kutub'un birçok görüşünden büyük ölçüde uzaklaşmış ve onun mirasının ancak bir bölümü kabullenilmiştir.

⁵⁵ Cleveland, a.g.e.,s:585.

⁵⁶ Samir Amin , 2011: an Arab Springtime, ed: Firoze Manji and Sokari Ekine, “African Awakening: The Emerging Revolution, Pambazuka Press, Cape Town, 2012, s:56.

⁵⁷Keipel, 1992, s:82.

Sonuç

Müslüman Kardeşler, hiç şüphesiz, geniş örgütlenme ağı ve birçok ülkedeki kolları ile İslamcı hareketler arasında özel bir yere ve öneme sahiptir. Böyle önemli bir hareketin kurucusu olan Hasan el-Benna, kendi yaşadığı dönemdeki İngiliz işgalinin neden olduğu siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar üzerinde durmuştur. Siyonizm ve Batı Sömürgeciliği ile mücadele edilmesi onun en önemli gündem maddesi olmuştur. El-Benna'nın 1949'da bir suikast sonucu öldürülmesinden birkaç yıl sonra Kardeşlere katılan Seyyid Kutub da Batı hegemonyasının Müslümanlar üzerindeki etkisi ile mücadelede el-Benna'nın yolundan gitmiştir. Bununla birlikte, Kutub Müslüman ülkelerin yoldan çıkmış siyasi ve kültürel kurumları ile de mücadele edilmesi gerektiğini ortaya atmıştır. Seküler rejimler yerine Şeriatın öngördüğü şekliyle Allah'ın hükmüyle hükmeden bir düzen için çağrıda bulunmuştur.

Kutub ile Müslüman Kardeşlerin kurucusu arasındaki en önemli fark işte burada ortaya çıkmaktadır. Müslümanların da içinde bulunduğu yeryüzündeki bütün toplumları "cahiliye" olarak tanımlayan Kutub, düzenin tamamen bozuk olduğuna inanıyordu. El-Benna ise, düzeni ıslah etmeye yönelik çalışmalara devam edilmesi gerektiğini söylüyordu. El-Benna ile aynı noktada olan ikinci Genel Mürşid de açıktan açığa olmasa da yazılarında Kutub'un görüşlerini eleştirdi. Böylece Kutub'un tesiri Kardeşler içinde zayıflarken, militan İslamcı hareketler arasında arttı. İslamcı militanlar, seküler rejimlere karşı silahlı şiddet eylemlerini de içeren bir mücadeleye girişebilmelerine imkan sağlayan düşünce dünyasına Kutub'un eserlerini yorumlayarak ulaştılar. 1980'lerle birlikte "uzak düşman" olarak niteledikleri Batılı güçlerden ziyade "yakın düşman" olarak gördükleri otoriter rejimlerle mücadeleyi ön plana aldılar. Bu durum, Müslüman Kardeşlerle İslamcı militanların arasının daha da açılmasına, elbette ki, Kardeşlerin Kutub'un mirasından daha da uzaklaşmasına neden oldu.

1980 sonrasındaki yıllarda Müslüman Kardeşler siyasal katılıma büyük önem vermeye başladı ve Kardeşler ile çok farklı ideolojik tutuma sahip seküler partilerle seçim ittifakları kurdu. Böylece daha önce düşman olarak görülen bazı gruplarla işbirliğine giden Kardeşler yönetimi, toplum ve elitler nezdindeki imajını normalleştirebilmek için "dini" gayelerden çok daha kapsayıcı "milli" gayeler etrafında toplanılmasını destekledi. 1990 ve 2000'li yıllar boyunca da Müslüman Kardeşler, rejim karşısında gittikçe daha ılımlı ve rejimle iyi geçinmeye çalışan bir çizgiye oturmaya çalıştı. Bunun için rejimi rahatsız etmeyecek ılımlı kişilerin seçilmesine gayret gösterildi, yasal bir statü elde edebilmek için şiddete karşı duruldu, hükümet baskılarına rağmen seçimlere katılım sağlamaya özen gösterildi.

“İlimli” İslamcılık olarak nitelendirilebilecek bir siyaset izlemesine rağmen Kardeşler, 2013 Temmuzunda kendi içinden gelen Cumhurbaşkanı Mursi’ye yapılan darbe sonrasında büyük bir siyasi krizle karşı karşıya kalmıştır. Kardeşler, Nasır döneminde yaşanan dağılma sürecinden sonraki en ciddi buhranla yüz yüzedir. İçlerinde Genel Mürşid Muhammed Bedii’nin de bulunduğu Kardeşlerin önde gelenlerin büyük kısmı tutuklanmış ve idama mahkum edilmiştir. Bu şartlar altında bile kendi yayın organlarından şiddete karşı duruşlarını devam ettirdiklerini ve insan haklarına saygılı demokratik bir yönetim için mücadelede bulduklarını belirtmektedir. Bu noktada, Kutub’un mirasının yalnız bir kısmına sahip çıkan Kardeşlerin, ilerleyen zaman dilimi içerisinde de militan İslamcıların yöntemlerinden uzak durarak, şiddete mesafeli ve ıslahatçı duruşunu sürdüreceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

- ABOUL-ENEIN, Youssef. *Militant İslamist Ideology: Understanding Global Threat*. Naval Institute Press. New York. 2010.
- AL AWADI, Hesham. *In Pursuit of Legitimacy: The Muslim Brothers and Mubarak*. I.B.Tauris, January 2005.
- AMIN, Samir. *2011: an Arab Springtime*. ed: Firoze Manji and Sokari Ekine. “African Awakening: The Emerging Revolution. Pambazuka Press. Cape Town. 2012.
- ARJOMAND, S.A. *The Turban of the Crown: The Islamic Revolution in Iran*. Oxford University Press. 1988.
- AYUBİ, Nazih. *Arap Dünyasında Din ve Siyaset*, Çev. Yavuz Alogan. Cep Kitapları. İstanbul. 1993.
- BURGAT, François and DOWEL, William. *The Islamic Movement in North Africa*. new edition. Austin: Center for Middle East Studies. University of Texas at Austin. 1997.
- CALVERT, John. *Sayyid Qutb and the Origins of Radical Islamism*. Columbia University Press. August 2010.
- CARRE, Olivier. *Mysticism and Politics: A Critical Reading of the Qur’an by Sayyid Qutb, Radical Muslim Brother*. translated by Carol Artigues and revised by W. Shepard. Lieden: E.J. Brill. 2003.
- CLEVELAND, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. Çev. Mehmet Harmancı. Agora Kitaplığı. İstanbul. 2008.
- CRUZ Jr, Francisco. *Morojihad and the Islamic Vision of Ustadz Salamt Hashim: Understanding MILF’s Politico-Religious Ideology*. Phliphine Institute for Political Violence and Terrorism. Paper Series. August 2008.
- EL-BENNA, Hasan. *Risaleler*. Çev. Mehmet Akbaş, Recep Songül, Mehmet

- Eren, Ahmet Akbaş. Nida Yayıncılık. İstanbul. 2013.
- EL-HUDAYBİ, Hasan. *Davetçiyiz Yargılayıcı Değil/ İslam Dünyasında İnanç Sorunları*, Çev. M. Beşir Eryarsoy. İnkılab Yayınları. İstanbul. 2002.
- EL-VERDANİ, Salih. *Mısır'da İslami Akımlar I-II* , Çev. H.Açar-Ş.Duman-S. Turan. Fecr Yayınları. Ankara. 2011.
- KEPEL, Gilles. *Peygamber ve Firavun*. Çev. İsmail Bendiderya. Çizgi Yayınları.İstanbul. 1992
- KEPEL, Giles. *The War for Muslim Minds – Islam and the West*. Harvard University Press. 2004.
- KUTUB, Seyyid. *Yoldaki İşaretler*. Çev. Murat Hazine. Düşün Yayıncılık. İstanbul. 2013.
- KUTUB, Seyyid. *Fi Zilali'l Kur'an*, Çev. H. Şengüler, B. Karlığa, E.Saraç. Birleşik Yayıncılık. 2012.
- NADA, Yusuf and THOMSON, Douglas. *Inside The Muslim Brotherhood*. Metro Publishing. London. 2012.
- MITCHELL, Richard P. *The Society of Muslim Brotherhood*. Oxford University Press. 1993.
- YAPP, M.E. *The Near East Since The First World War*. Longman. Second Edition. England. 1996.
- ZAHID, Muhammed. *Muslim Brotherhood and Egypt's Succession Crisis: The Politics of Liberalization and Reform in the Middle East*. I.B.Tauris, 2005.
- ZOLLNER, Barbara, Prison Talk: The Muslim Brotherhood's Internal Strugg- le during Gamel Abdel Nasser's Persecution, 1952 to 1971. *International Journal of Middle East Studies*. 349:411-33.